

PERÉNYI MIKLÓS EGRI VÁRPARANCSNOK.

(Második közlemény.)

Perényi elhatározása nagy gondtól szabadította meg a fejedelmet, mert az egri parancsnokságra Csajághy Jánoson és Szentpétery Sándor brigadéroson kívül több alkalmas, hű és megbízható embert nem tudott találni, ezekre pedig másutt volt szüksége. Csajághyt nem merte kivenni Szolnokból, melyet Eger védelmére nézve főfontosságúnak tartott,¹ Szentpéteryt pedig, a ki nemcsak jó katona, de mint Borsod vármegye egykori alispánja a környéken nagy befolyású ember is volt, a mezei hadak parancsnokává akarta tenni. Érsekujvár feladása után bizalmas hívei előtt már nyíltan bevallotta, hogy a nemzeti ügy boldogulását saját erejükből többé nem remélheti és a napról-napra, szemlátomást fogyatkozó felkelő sereggel, az utakat leső, rabló, égető és pusztító, teljesen demoralizált kurucz csapatokkal támadó hadjáratot tovább nem folytathat és a sereg javarészevel tisztán csak a várak védelmére kell szorítkoznia addig, míg a külső segítség, északról vagy keletről elérkezhetik. A törökhöz ugyan már kevés bizodalma volt, mert a porta a segítség fejében többek között Eger várának átadását is követelte, a mire Rákóczit még az utolsó szükség se tudta volna rávinni, de Bercsényinek az orosz czárba vetett igazán naiv hite és bizodalma őt is magával ragadta és annyi keserű csatlódás után még mindig reménykedett.

¹ A fejedelem 1710 okt. 1-én írja Károlyi Sándornak: «Most is szükségesebbnek látom Szolnoknak conservatióját, mintsem Egernek s talán közelebb is leszen Rétei mellé embert találni, mintsem Csajághyt Szolnokból kivenni». *Archivum Rákóczianum*, III. k. 170. l.

A fejedelemnek most az volt a terve, hogy az elhagyván a mezőt, a lovas hadakat is várakban, erősségekben csoportosítja és lépésről-lépésre megvédelmezi azt a kis kurucz birodalmat, mely már csak a Tiszától a Beszkidig terjedt s melynek végső bástyái Szolnok, Eger, Kassa és Munkács várai voltak. Annak okáért, a mint 1710 október 3-án írja Károlyi Sándornak — Egerből Szentpétery és Réthey János hadainak oltalma alatt — *katona várost akar csinálni* s ha az ellenség megtámadja Szentpétery gyalogsága a Jászságból Szolnok felé nyomuljon, Csajághy pedig Szolnokból az Eger háta mögött elterülő földet és az Eger vize mellékét védelmezze a betörő ráczoktól.¹ Mert akármilyen nagy *furiával* támadjon is — úgymond — az ellenség Pest és Heves vármegye síkságán nem lesz olyan könnyű dolga mint a Garam és Ipoly mellett, főkép, ha a Pásztónál táborozó Károlyi hadával egyesülvén Eger és Szolnok között erős hadállásokat foglalhatnak el, mely esetben a támadók legfeljebb is csak *Hatvant* és *Jászberényt* szállhatják meg, de a Tiszánál könnyen fel lehet tartóztatni őket. Csak azon aggódott, hogy hát ha Perényi az utolsó órában megváltoztatja az elhatározását és nem tér vissza Egerbe? ki fogja Csajághyt helyettesíteni Szolnokban!² Olyan szomorú tapasztalatai voltak már akkor a kurucz hűségről, hogy régi, kipróbált hűveiben is kételkedett. De Perényi Miklós nem szegte meg a szavát; tudta, hogy mivel tartozik hazájának és fejedelmének, a kinek hűségére felesküdt. Családi dolgait és nagyszöllősi gazdaságát, úgy a hogy rendben hagyván, október elején újra átvette Egerben a parancsnokságot és három gyermekét is vissza hozván magával, elszánt lélekkel várta az ellenség támadását.

Rákóczi sokáig azt hitte, hogy a németek megelegedvén Érsekújvár elfoglalásával, az őszön már nem ostromolnak több várat,³ de Perényit a visszatérő útjában látott és tapasztalt dolgok meggyőzhették arról, hogy a fejedelem reménykedése hiában való. Jó szerencse, hogy be tudott jutni még Egerbe, mert már

¹ *Archivum Rákóczianum*, III. k. 59. és 174. l.

² *Archivum Rákóczianum*, III. k. 174. l.

³ U. o. 170. l.

akkor *Cusani* örgróf lovassági tábornok megtámadta a Tisza vonalat, De Viard hadosztálya a Bóldva mentén és a Sajó völgyében gyorsan nyomult előre, Wallis gróf német csapatjai Hatvan felől úgy elárasztották Heves vármegyét, hogy a rendek az 1710. évi október 10-én tartott közgyűlésen meghódoltak a császárnak és engedelmesen megfizették a reájuk vetett hadi sereget.¹

Az ellenségnek ez a gyors és váratlan támadása Rákóczinak minden jól kigondolt hadi tervét meghiusította és lehetetlenné tette, hogy a tiszántúli hadakkal egyesülvén Szolnok és Eger között a védelemre nézve kedvező állást foglalhasson el. Nagy hiba volt az is, hogy a Kassa erősítésére küldött gr. Eszterházy Dániel tábornok, menetelés közben a környékbeli tiszteket és csapatokat haza bocsátotta és a fejedelem is csak azt kötötte ki, hogy Dániel úr szükség esetén ismét összegyűjtse azokat, mert nem tudatik ugyan az ellenség motusa és szándéka, de ha mégis Eger ostromára indulna, a Kassához rendelt hadakat térítse vissza és gondoskodjék élelmezésükről.² A sárospataki várban tartózkodó fejedelem tehát október 14-én még nem ismerte az ellenség mozdulatait és célját. Nem tudta, hogy *Cusani* már a Tiszánál állott, hogy kierőszakolja az átkelést, a minthogy másnap már el is foglalta a hidfőt és lövetni kezdé *Szolnokot*, mialatt *Wallis* Eger felé közeledett, *De Viard* pedig Miskolcz tájékáról portyázó csapatokat bocsátott ki, hogy szükség esetén elvághassa a felmentő sereg útját. Ez a valóság magában véve is azt bizonyítja, hogy a föld népe már nem támogatta a kuruczokat, sőt a régi *együttérzés* helyett bosszus haraggal és gyűlölettel volt eltelve a «tévelygő juhok» vagy is inkább *éhes farkasok* módjára szerteszt kóborló, eleséget, pénzt, ruhát zsákmányoló, néha az idegen zsoldosoknál, sőt a pogánynál is kegyetlenebb rabló csapatok iránt, melyek a szabadságnak annyi nemes vérrel felszentelt zászlaját ebben az időben már sokszor bemocskolták. Mikor a *hírszolgalat* ennyire gyarló; a katonaság jobbára fegyelmetlen és züllött; a vezérek tanács-

¹ *Szederkényi* Heves vármegye története. IV. k. 126. l.

² *Archivum Rákocianum*, III. k. 183. l.

talánok, rövidlátók; a tisztek hanyagok és lelkiismeretlenek s ha érdekük úgy kívánta árulók és hitszegők: akkor már valami nagy dolgot cselekedni, még az Úr Isten által vezérelt legerősebb akarattal sem lehet. Ez magyarázza meg, hogy a császári hadak minden irányban tért nyertek és úgyszólván kardesapás nélkül a legfontosabb hadállások birtokába jutottak. Így érthető, hogy Eger városának megszállása és ostromzár alá vétele semmi akadályba nem ütközött s mire a Hajduságon, a Jász-Kunságon és a Bodroglőzön táborozó regularis kurucz sereg megmozdult, már akkor *Szolnok* elesett (október 17), Eger fölmentése pedig stratégiailag lehetetlen volt.

A fejedelem talán senkiben sem csalatkozott jobban, mint Csajághy Jánosban, a kiből föltétlenül megbizott s a ki egy pár napi ostrom után áruló módon feladta az igazán jól megerősített szolnoki várat, melyet Rákóczi előrelátása Eger leg-hatalmasabb védbástyájává tett. Úgy látszik gróf Eszterházy Antal sokkal jobban ismerte Csajághyt, mert már Érsekújvárnál is gyanakodott reá és semmi jót sem várt tőle.¹ A nagy *Te Deum*, mit a németek Szolnok megvételéért tartottak, a messze földre elhallatszó örömlövések szomorú előhírnökei voltak Eger veszedelmének. Hiába kért és könyörgött Perényi Miklós a fejedelemhez, Bercsényihez és Károlyi Sándorhoz írt leveleiben, hogy segítséget küldjenek, mert az őrség, bármennyire el is van látva a vár eleséggel és hadiszerekkel — külső biztatás nélkül nem fogja magát sokáig tartani — mindenütt süket fülekre talált, sőt akadtak olyanok is, a kik aggodását bátortalanságra magyarázták. A fejedelem tisztán látta a helyzetet, de nem segíthetett rajta, mert már akkor az Eger felé vezető közlekedési vonalakat mindenütt elvágta az ellenség és megtörte a kuruczoknak gyöngye ellenállását. De Viard előcsapatjai október derekán Gyöngyös, Hatvan és Jászberény, sőt a Boldva vize mellett Alsó-Vadász felé portyáztak;² a szolnoki német őrség megszállotta a Tisza vonalat és mialatt Károlyi Hajdu-Nánásnál, Eszterházy Antal Szerencs és Sárospatak kör-

¹ Gr. Eszterházy Antal levele 1710 okt. 21. a Nánáson táborozó Károlyi Sándorhoz, a gr. *Károlyi nemzetség* levéltárában.

² *Archivum Rákocianum*, III. k. 187. l. Eszterházy Antal id. levele.

nyékén várakozó állást foglalt el, azalatt a császáriak, különösen a vérszemet kapott *labanczok* fölverték a Sajó völgyét, a Hegyalját és a Bodroglközét és a hol szép szóval, ígéretekkel nem boldogultak, tüzzel-vassal hódoltatták Rákóczi híveit.

Károlyi 1710 október 26-án kelt levelében tudatta a fejedelemmel, hogy a német hadak Eger alá szállottak, de az örőség egy *Scarbala* nevű hadnagya már előbb megérkezett hozzá Perényinek *végső desperatiót ábrázoló* levelével és jó reménységgel biztatta Rákóczit, hogy nem olyan kétségbeejtő a helyzet, mint a várparancsnok írja, úgy hogy a fejedelem nem tudta megérteni, hogy miben áll hát a dolog voltaképen? bár úgy látszik, hogy örömelebb adott hitelt a hadnagy szavának, mert a vár védelmi képességét túlbecsülte, az ostromlók erejét és készületét pedig nem ismerte.¹

De Rivière többször megvizsgálta a várat, intézkedett a sánczok, a külső és belső erődítések kijavításáról; számbavette az ágyukat és hadiszereket; tanácsal, utasítással látta el a tűzmestereket és pattanyusokat, egyébre azonban nem volt gondja. Nem tartozott reá, hogy valahányszor csak a közeli és távoli erősségeknek, vagy a mezei hadaknak munitióra volt szükségük mindannyiszor az egeri tárházakat fogyatkoztatták; nem vett tudomást arról, hogy az erődítmények renoválására utalványozott pénz gyakran a fizetőmesterek és hadibiztosok zsebében maradt; nem szorgalmazta a kötelességmulasztó vármegyéket, sem a közmunkára, sem az épület- és tüzelőfa behordására,² ő mint hadi mérnök teljesítette a feladatát, jelentéseiben megnyugtatta Rákóczit, a többi aztán a várparancsnok dolga volt. Aggódott is rajta eleget; de hiába számlálta elő a vár fogyatkozott állapotját, a fejedelem Rivière véleménye alapján szentül hitte, hogy Eger a legerősebb ostromot is kibírja, csak az emberek helyén legyen az eszük és ne a szívükkel gondolkodjanak.

Perényi Miklós egyidejűleg Károlyit és Bercsényit is tudósította a vár megszállásáról. Károlyi a hozzá intézett levelet elküldé Ungvárra a fővezérnek, a ki épen akkor betegesen érke-

¹⁻² *Archiv. Rák.* III. k. 189. l. A fejedelem írja 1710 október 9-én, hogy az egeri bástya építésére rendelt pénzt be kell hajtani.

zett haza Munkácsról és különösen rossz kedvében volt. Kereken megírta Károlynak, hogy Perényi levelére nem is válaszol, úgy is haszontalan vagy késő volna már itt minden correspondentia, hanem azt tanácsolja, hogy a siroki és hajnácskői hajduságot vigyék Egerbe.¹ Ebből látszik, hogy még elegendő számú őrségről sem gondoskodtak, már pedig a pusztá kőfalak és bástyák nem védelmezhettek meg a várat. Az ostromlónak azonban gondjuk volt arra, hogy a segítő csapatok ne jussanak be a várba és azt is megakadályozták, hogy tűzfát hordjanak Egerbe, pedig arra a rendkívül zord és hideg időjárás miatt már valóban nagy szükség volt.²

Perényit mód nélkül elkeserítette a hadvezetőség részéről tapasztalt közöny vagy tehetetlenség, mert a helyzet napról napra veszélyesebbé vált. Cusani és Wallis csapatai mind szűkebbre és szorosabbra vonták Eger városa körül az ostromzárlatot s a főközlekedési vonalnak nevezetesebb pontjait rendre megszállották és úgy megerősítették, hogy áttörésről vagy oldal-támadásról, mely kedvező esetben a vár fölmentését eredményezte volna, nem volt okuk többé tartani. Az a körülmény sem volt előnyös a védelemre nézve, hogy az őrség a kuruczok és a császári hadak minden mozdulatáról pontos értesülést szerzett. Jól tudták, hogy az ellenség a Dunántúlról és Erdély felől a szolnoki hidon át folyton-folyvást új csapatokkal erősödik, a felkelőket pedig mindenütt csúfos kudarcz éri, úgy hogy segítségre egyáltalában nem számíthatnak. A németeknek különös gondjuk volt arra, hogy a győzelmi híreket, a kuruczok reménytelen és kétségbeejtő helyzetét nagyítván, a bizalmatlanság, visszavonás, félelem és gyűlölködés eleven üszkét dobják közibük. Perényi egyszer csak azt vette észre, hogy a katonák, különösen a hajduk összesűnnek, tanakodnak és alkalomadtán szökdösnek a várból, sőt már a tiszték is gyanusan kezdik viselni magukat, mióta Wallis, állítólag az Egerbe menekült papok segítségével, titkon árulásra csábította az őrséget. A feje-

¹ Dörny, «mert az mostani időben — úgy látom — kiki könnyen szokta magánál felejtetni a pénzt». U. o. 178. l.

² Bercsényinek 1710 okt. 27-én kelt levele. *Thaly Kálmán Rákóczi-Tár*, II. k. 360. l.

delemhez és Károlyihoz küldött követek bizonyosan hirül hozták a várba, hogy gróf Pálffy János, mint a magyarországi császári hadak fővezére nagy erővel közeledik; a németek elfoglalták Ónodot, Szendrőt, Tokajt és Tályát, majd a kuruczokat Szerencsnél fölvervén, a Patakon unatkozó Eszterházy Antalt úgy megriasztották, hogy a nemes ifjakkal és Rákóczi udvari katonaságával nyakra-főre menekült, fölszedetvén maga után a Bodrog hidját, hogy az ellenség ne üldözhesse, mialatt De Viard csapatai nagy triumphussal bevonultak a fejedelemnek üresen hagyott ősi várkastélyába, hogy hegyaljai borral toldják a Sajó vizét, a mint Bercsényi tréfás kedvében megjegyezte. De a fővezér, a ki szerette a dolgokat humoros színekbe öltöztetni, még is csak elkomolyodott mikor megtudta, hogy a németek állandó őrséggel rakták meg Sárospatakot és azt írja Károlyinak, hogy Egernek is *nagy bombája* lesz majd ez a hír.¹

Ezzel aztán végkép le is tette a gondját róla, mert akkor tájban, a fejedelem megbizásából a külügyekkel foglalkozott és nem ért rá olyan csekélységekkel törődni, mint Eger ostroma. Határtalan optimizmusával még csak gondolni se tudott arra, hogy a magyar szabadságharcz ügye, melyet az európai hatalmasságok őszinte rokonérzéssel kísérnek, a lengyel és orosz segítség pedig nemsokára diadalra fog juttatni, Érsekujvár bukása után már rohamosan közeledik a katasztrófa felé. Úgy elvakította őt és vele együtt a fejedelmet is az a csalfa északi fény, melytől dicsőséget és szabadságot vártak de a hazátlan bujdosók szomorú sorsát, keserű kenyerét nyerték.

Így történt, hogy Eger várát sorsára hagyták és még csak komolyan számbavehető kísérletet sem tettek a fölmentésére, mert Rákóczinak b. Palocsay Györgyhöz intézett rendeletét, hogy nánási táborából lovas és gyalog hadával, meg «*bizonyos számú arnótságokkal*» Egerbe siessen, már nem lehetett végrehajtani.² Bement volna a jó vitéz szives örömet, már csak

¹ *Thaly* Rákóczy-Tár, II. k. 361—364. l. *Rákóczi Emlékirata* 283. l.

² Palocsay nov. 11-én kelt rövid patense a gr. *Károlyi levéltárban*.

Úgy látszik, hogy ez a rendelkezés sem annyira Eger érdekében, mint inkább Palocsay kedvéért történt, a ki már régóta azon törte a fejét, hogy és mint juthasson be a várba, hogy mennyasszonyát, Vak Bottyán

azért is, hogy szerelmes mátkáját Forgách Juliánna grófnőt, a ki az elmúlt vidám farsangnak most tartotta a *bőjtjét* — kiszabadíthassa — csakhogy nem bocsátották. Mert már akkor Pálffy János gróf, mint a magyarországi hadak teljhatalmú főparancsnoka, Pesthez érkezett és meglelégedéssel vette tudomásul, hogy tábornokai mindent jól elvégeztek s neki csak kevés dolga maradt hátra. A Duna-Tisza mentén, a Sajó völgyében, a Hegyalján és a Bodrogközön alaposan elbántak a kuruczokkal. A föld népével együtt, a várak, kastélyok és nevezetesebb városok már mind meghódoltak a koronás királynak, csak *Eger* daczolt még vele Perényi Miklóssal, mintha föltette volna magában, hogy megmenti a zászló becsületét. De ugyan miben bizott, mit remélhetett még a jámbor? Hiszen a hírmondónak itt maradt kuruczok éhesen, rongyosan, mezítláb gázolják a sarat és elhagyván zászlójukat, csapatostól állanak az ellenséghez, vagy erdőben, mezőben tolvaj módon bujdokolnak; nincs bátorságuk fölvenni a harczot, de maguk között összeháborodnak, labancznak tartják és ölik-vágják egymást, mint hajdan a *Zobonya bán népe*.¹ Mind feljebb-feljebb húzódnak Munkács és Ungvár felé, ki a lengyel határra, a hol a gyilkos testvér háború tüze legelőször fellobbant. Útközben rabolnak és gyujtogatnak, még annak az embernek a birtokát sem kimélik, a ki mindenét feláldozta hazája szabadságáért. Az ország útjai telve vannak menekülőkkal; siránkozó asszonyok, özvegyek és árvák, éhségtől, hidegtől halálra gyötörve Rákóczi elébe vetik magukat és kenyeret, hajlékot kérnek.² Nehéz vasban ül már *Bévi*

özvegyét, *Forgách Juliánna* grófnőt megszabadítsa, vagy legalább is megvigasztalja. És mikor meggyőződött arról, hogy az ostromló seregen nem vághatja magát keresztül, föltette magában, hogy parasztruhában is beszökik a várba, hogy ha már hazájának nem szolgálhat, legalább a szerelem oltárán hozzon áldozatot. De a fejedelem, a kinek a tervet Károlyi Sándor tudomására hozta, nem méltányolta kellőleg ezt a nagy áldozatkészséget és azzal intette le az ifjú lovagot, hogy *ha csak lehet* türtőztesse magát és jobb, csendesebb időt várjon a szerelmeskedésre. Thaly Kálmán abbeli föltevése, hogy Palocsay, beszökvén a várba, a parancsnokságot is átakarta volna venni Perényitől, merőben alaptalan. *V. ö. Arch. Rákóczianum*, III. k. 197. l. *Márki Sándor* II. Rákóczi Ferencz III. k. 144. l. 54. jegyzetével.

¹⁻² Beleznay János dandárnok írja 1710 nov. 7-én Bercsényinek,

Balogh Ádám, a félelmes hirű, nyakas kurucz vezér, a kinek akkor vidult a szíve, ha mennél több labanczot levághatott és nemsokára siralomházba, onnan pedig hóhérpallos alá kerül. Mert a legyőzött ellenfél ne számítson könyörületre, a hadi törvényszék tudni fogja a maga kötelességét; szenvedjenek még az ártatlanok is; de az irgalom, kegyelem és fejedelmi bőkezűség kiapadhatatlan forrása nyílik meg azok előtt, a kik természetes urok és koronás királyuk hűségére térnek.

Ez a gondolkozás jut kifejezésre Pálffyknak 1710 november 11-én Perényi Miklóshoz írt levelében, melyben vakmerőségén csudálkozva, felszólítja őt, hogy késedelem nélkül adja föl a várat. A sok tekintetben jellemző és tanulságos levelet, mint a szabadságharcz történetének s épen a végső küzdelmeknek egyik (kiadatlan) szomorú emlékét szó szerint közöljük.

«Isten sok jókkal áldgya meg Kegyelmedet.

Nem kétlem már is tudtára vagyon kegyelmednek, hogy Kegyelmes urunk ö felsége ezen Magyarországi hadainak fő commandóját reám, ugy mint independens Generalis Feldt Marschalkra kegyelmesen bizni méltóztatott légyen, a mint is ezen hivatalomnak és az ö felsége s' hazánk szolgálatinak folytatására nézve *tegnapi napon* ide érkezvén, továbbra való hadi rendeléseket teszek és azokban szintén most munkálkodom. Azonban general *Cusani* uram is ide jutván, ö kegyelmétől csudálkozva értem kődnék. ugy mint mostani Egerben levő Rákóczi commandánsának *azon várnak megtartása iránt való keménykedését és megátalkodását*, holott tudva vagyon kődnél, hogy az ö felsége hadai nemcsak a tájára, de beljebb is a felföldre, ugy mint *Ónod*, *Szerencs* hegyaljai városok. *Szendrő* s' több helységekbe és vármegyékre is penetrálván kemény postirungokat tett s' jó vigyázásokat és rendeléseket Rákóczi követői ellen, ugy hogy ennehány ezerből álló derék hadakat is magammal vivén, anyival is inkább rövid nap derekas operatiókat teszek ellenébe. Kegyelmed pedig ugy is csak kevesed magával lévén

hogy a katonaság nagy része ruhátlan és mezítláb jár. (*Károlyi levéltár.*) Ez különben csaknem országszerte így volt már akkor. Az elmondottakra nézve l. még *Archiv. Rák.* III. k. 190. l. *Márki* i. m. 143. l. *Rákóczi Emlékirata* 283. l.

a várban, sem elegendő munitiója, sem fegyvere *sem pedig azon ennehány praesidiumbeli beszorult köz militiának is kedve az fegyverkedésre' nincsen*, sőt az mezei hadak is Rákóczitul, Károlyitul s' másoktul is naponként huszan-harminczan többen, kevesebben zászlóstul is jönnek vissza az ő felsége hivségére és így nem hogy valami bizodalma, *de legkisebb reménsége sem lehet kǵdnek abban, hogy valami succursusa jöhetne*. Akarám azért kegyelmednek tudtára adnom s' egyszersmind serio megintennem ez levelem által kǵdet, hogy hadgyon békét ezen helytelen keménykedésnek, látván az circum stantiákbul, hogy semmihez bizodalma nem lehet s' azon várat adgya fel és amplectálja törvény és természet szerint való királyához tartozó homagialis fidelitását. Assecuratus legyen benne kǵd, hogy ő felsége nem csak gratiával leszen, *de illendőképen kǵdet, ugy mellette levő tisztjeit is megfogja jutalmasan ajándékozni* s' magam is segíteni fogom kǵd dolgát ő felsége előtt.

Ha pedig nem gondolván kǵd ezen keresztényi intésemmel tovább is a keménykedésben megátalkodik, tudtára legyen kǵdnek, hogy áldgyuk, mozsarak s' más obsidióhoz szükséges munitiókról, a ki itten böven vagyon, szintén most teszek rendeléseket s' az hadaknak és szegénységnek fáradságával és kárával sem gondolván, oda megyek s' tudom csakhamar meg is fogom venni. De hitesse el magával kegyelmed, ha egyszer innét munitiókkal megindulni kételen leszek, egyáltaljában semmi gratiáját ő felségének ne várja, sőt a mit afféle vakmerők ellen az hadi törvény fog dictálni, mind kegyelmed személye iránt, ugy alatta valókkal is a tévő leszek, a praesidiariusok feleségit pedig mingyarást *Péterváradyára* vagy *Eszékre* fogom küldeni¹ nem gondolok velek, ha mind elhalnak is magok, a férjei lévén oka sanyargatásoknak. *Isten előtt és a kǵd keménykedése miatt emergálandó keresztyén vér ontásiról és károkról nem más, hanem kǵd fog számot adni*. Ezekre azért és több okokra nézve is, minek előtte innét modo praevio meginduljak, fogom várni mentül hamarébb kǵd voltaképpen való válaszáat és

¹ Béri Balogh Ádám is ott raboskodott.

tudósítását. Isten kegyelmeddel! Datum Pesthini die 11. novembris 1710.

Kegyelmednek jót kíván
gróf Pálffy János s. k.

P. S. Kevesed magammal lévén Ujvár alatt, a ki nagyobb erősség Egernél, még is nem succurálhatott neki Rákóczi s' meg vettem, nem tudom kegyelmednek miért kell magát és hozzá tartozandóit ily szem látomást való veszedelemre szánt szándékkal vinni? Azonban már a Dunán túl való kuruczság is mind széjjel verettetett, zászlóstul jöttek vissza az ő felsége hivségére, *mihelyent Balogh Ádám* kézben akadt, kit is ide hozatok Buda várában és hadi törvényt szolgáltatok reája, úgy *Palástira* is. Jobb leszen kędnek efféléket elkerülni és a megátalkodást abban hagyni.»¹

Pálffy nagy gyakorlatot szerezhett már az effajta levelek írásában s a mellett kétségtelenül jó emberismerő volt, a mint ezt többek között, Károlyi Sándorhoz küldött, lélektani momentumokban gazdag — *atyai intése* is bizonyítja.² Perényivel szemben is sokféle hűrt megpendített, gondolván, hogy egyik vagy másik visszhangra talál — a csattanóját pedig a végére hagyta. Vagy meghódol a királynak vagy a Balogh Ádám sorsára jut; de hiába áldozza fel magát és ártatlan gyermekeit: hazáján már úgy sem segíthet.

Ez már csakugyan igaz volt. De sem a fenyegetés nem használt, sem a *jutalmas ajándék* csábító ígérete nem ártott ennek a kötelességérzetben igazán *megátalkodott* embernek, a ki már bizonyára akkor számot vetett magával, mikor felesége halála után visszatért Egerbe. Pálffynak tagadó választ adott és készült a védelemre.

Tökéletesen igaza volt a császári hadak főparancsnokának abban is, hogy az egrí őrség, létszámát és minőségét tekintve, semmi biztosítékot sem nyújthatott a sikeres védelemre nézve. Ezt Perényi is nagyon jól tudta. Csak azt nem hitte, hogy a

¹ A levél czíme: Spectabili ac magnifico domino Nicolao Libero Baroni de Perén, commendanti Rakocziano Agriensi. Eredetije a gr. *Károlyi nemzetség levéltárában*.

² Eredetije u. o.

fejedelem vagy Károlyi idejekorán segítősapatokat ne küldjön esetleg a még rendelkezésre álló fegyelmezett hadakkal próbát ne tegyen annak a fontos várnak a fölmentésére, melynek elvesztése, Érsekujvár feladásával együtt a szabadságharcz ügyére nézve a legnagyobb szerencsétlenség volt.

De úgy látszik Pálffy jól ismerte a stratégiai helyzetet és a kurucz sereg állapotát és nem hatásra számított pusztá fenyegetőzés volt, hanem őszinte meggyőződésen alapult az a kijelentése, hogy Perényinek már *legkisebb reménye* sem lehet ahhoz, hogy segítséget kapjon. A pesti főhadiszálláson megbeszéltek Cusanival Eger ostromának módozatait és abban állapodtak meg, hogy Viard és De Langlet tábornok hadosztálya Sajószentpéternél vagy Keresztturnál egyesülvén, egyik hadoszlop Ujhelytől Sárospatak irányában, a másik pedig Eger felé nyomuljon, hogy az ostromló tábort fedezze és a Bodroglóköz meg szállva, a vár fölmentésére küldött segítősapatokat feltartóztassa. A hadi tervet Viardnak egy elfogott levele, melyet Eszterházy Dániel a fejedelemhez küldött, részben elárulta ugyan, de azért végrehajtását megakadályozni nem bírták és Rákóczinak legfeljebb annyi megnyugvása lehetett, hogy az ellenség Munkácsot és Ungvárt most még nem fenyegeti.¹ Mert ezt a két erősséget, különösen Munkácsot, mint a szabadságharcz utolsó menedékét, a megszállott Egernél jobban féltette, sőt valami elfogott levelekből szerzett értesülése alapján, még *november 22-én* is abban a téves felfogásban volt, hogy az ellenségnek Eger megvételéhez semmi reménysége sincsen.²

Tudjuk pedig, hogy Pálffy, a kiről föl sem tehető — hogy érsekujvári dicsőségét, hadvezéri reputációját és a mi legfőbb, az udvar kegyét esetleg kudarczal is végződhető desperatus vállalattal kockára tegye — *november 22-én* már javában lövette a várat, a város bombázását pedig még előbb megkezdték.³

¹ *Archivum Rákóczianum*, III. k. 191. és 194. l.

² U. o. 197. l.

³ A fejedelem Károlyinak *nov. 20-án* írt leveléből és az Egerből küldött követektől már tudta, hogy a németek bombázzák a várost, tehát az ostrom vagy aznap, vagy még előbb kezdődhetett.

Mikor a robbanó lövegek több helyen felgyújtották a várost s a lakosok rémülete tetőfokra hágott; mikor a Wallis csásbirtása és a pápai átoktól rettegő papok bujtogatása következtében az őrség egyrésze már zúgolódni kezdett: Pálffy gróf megszüntette az ostromot és újra felszólította a védőket, hogy adják fel a várat. Még akkor a nagy faltörő ágyuk nem érkeztek el, sőt talán meg sem indultak Budáról, mert a hirtelen beállott tél, az utakat csaknem járhatatlanokká tette és Pálffy, a kinek igaz magyar voltát Rákóczi is elismerte, a honfi vérontást — úgy látszik — örömet elkerülte volna. A tisztek most haditanácsot tartván, azt határozták, hogy nem adják fel ugyan a várat, de Pálffytól nyolcz havi fegyverszünetet kérnek s erről a fejedelmet követek által értesítették, kik többek között azt is elpanaszolták, hogy már alig van tüzelőfájuk és különösen attól tartottak, hogy az ellenség a várost egészen fölperzseli, a mi csak siettetni fogja a vár veszedelmét.¹

De a fejedelem — a mint ezt *november 22-én* Károlyinak írt leveléből tudjuk — röviden bánt el a követekkel. Kiverte eszökből az ellenséggel való *frigyet*, mert mihelyt arról kezdenek tanácskozni, mindjárt feltámad közöttük a kishitőség, önbizalmukat elvesztik és csak reménységet nyújtanak az ellenségnek, holott az már egészen desperált felőlük. Különben nem olyan *bolond a német*, hogy a fegyverszünet alatt megengedje nekik a fahordást, hanem van a várban elegendő épület- és építőfa, tüzeljék el azt s úgy segítsenek magukon, a hogy lehet. Az a kívánságuk pedig, hogy olyan tüzmestert küldjön nekik, a ki a város fölgyújtását megakadályozza — a mint Rivière-től megértette — tisztára *balgatagság*, mert a ki eddig egynehányszor már meggyújtotta, ezentúl is meggyujthatja a várost. De azért ne rémüldözzenek olyan nagyon, mert nem gyúl ki a város minden lövés után.¹

Ezalatt Pálffy, a ki a nyolcz hónapos fegyverszünet kívánságát bizonyára szintén nagy balgaságnak tartotta, kiadta a ren-

¹ Szalay László II. Rákóczi Ferencz bujdosása 17. l. Perényi nov. 24-én azt jelentette, hogy az ellenség újra hozzáfogott a vár bombázásához, tehát közben szünetelt az ostrom. V. ö. *Archiv. Rák.* III. k. 197. és 313. l.

deletet az ostrom folytatására, mert tudta, hogy Bécsben Eger megvételeére azért is különös súlyt fektettek, mivel attól féltek, hogy Rákóczi át fogja azt engedni a töröknek, csak hogy segítséget nyerjen.

Perényi Miklós november 24-én jelentette a fejedelemnek, hogy az ellenség *november 22-én* szombaton reggel 7 órától fogva újra szakadatlanul bombáztatja a várat s már eddig 66 bombát vetett be *«kik is — úgymond — övedzésig való vermet csinálnak»* a földben. A hajduk szöknek a várból, mert bizonyos híre jött, hogy Pálffy az ostromágyukkal már útban van. Ha megérkezik és rendszerint lövetni fogja a várat, a kőfalak rövid idő alatt egymásra omlanak. Végül tudatja, hogy a tisztek egyező akarattól fegyverszünetet kértek Pálffytól, a ki azonban még nem válaszolt és biztosítja a fejedelmet a maga hűségéről. Károlyi Sándort is hasonló értelemben, de körülményesebben értesítette az ostromolt vár állapotáról, tudatván vele azt is, hogy egyik kútjából már kiapadt a víz.²

Perényi jelentéseit — úgy látszik Pálffy leveleivel együtt — Károlyi elküldte Munkácsra Rákóczinak, a ki, már az egri követség miatt is bosszus lévén, most azt se tudta, hogy haragudjék-e vagy szánakozzék rajta? mert — úgymond — jót akar szegény feje, de rossz tanácson indulván, balgaságot cselekszik. Sőt a víz fogyatkozására vonatkozó panaszát egyenesen rosszhiszeműségnek tulajdonította. Bizonyosan csak azért mert ilyen valótlansággal állani elő, mert tudja, hogy Károlyi sohasem járt Eger várában és nem szerzett tudomást arról, hogy az Eger folyóval összeköttetésben álló földalatti boltzatban vízgyűjtő medence van. Még azt is eltúrte, hogy az udvari titkár az ő nevében gúnyolódjék Perényivel, a mi különben nem volt szokása. *«Csak látom — úgymond — jobban akarná, hogy tökkel bombáznák, mint Kis-Várdát, mintsem oly vastag cse-*

¹⁻² *Archivum Rákóczianum*, III. k. 197. l. Perényinek a fejedelemhez küldött jelentését csak rövid kivonatban ismerjük (Szalay *id. h.*), de tartalmát Rákóczi válaszából és ugyanazon a napon Károlyihoz írt leveléből, nagyjából tudjuk. Perényinek a fejedelemhez küldött és Márki által idézett november 24-iki jelentését (*id. m.* III. k. 143. l. 46. jegyzet) nem tudták megmutatni nekem a gr. Károlyi levéltárban.

repü vasfazekakkal.» Végül megtiltja, hogy Egerből követek járjanak hozzá, «mivel Perényi oly megunatkozott embereket talál küldeni, â kik csak rémitő híreket fognak bevinni». De jó volna, ha Károlyi az egri zászlótartót csak a hadi szemle után bocsátaná vissza a várba, hogy az őrség megtudván a hadak gyülekezetit, kitartást és bátorságot meritene belőle.¹

Haragját és elkeseredését azonban csak Perényinek szóló levelében (nov. 29.) öntötte ki teljes mértékben, mikor különben arról is tanuságot tett, hogy a megszállott vár állapotáról egészen tévesen volt informálva, mert *Rivière*, a kinek szavára olyan sokat adott, ha nem is célzatosan, mert ezt nincs okunk feltételezni róla, de bizonyára könnyelműségből és felületességből alaposan félrevezette.

Megiratta Perényinek, hogy hűségében ugyan sohasem kételkedett, mert máskülönben rá se bízta volna azt a fontos erősséget, de elvárja tőle, hogy ezentul a maga eszén járjon és ne alattvalói parancsoljanak neki. Nagy hiba volt a Pálffy leveleit tanácsra bocsátani és fegyverszünetet kérni, mert az ellenség csak a *bátortalan szívnek mulatását* láthatja ebből. Nem lett volna szabad az ellenséggel tárgyalást kezdeni, mert ezt az őrség arra magyarázza, hogy feladják a várat és azért szöknek a katonák, mert mindenki idejekorán gondoskodni kíván magáról, hogy átpártolásával a németeknél annál nagyobb gráciát szerezhessen. Gondolja meg, hogy mire kötelezte magát és *ne méregesse a bombáknak cserepít és gödrít, ne féltse az egri palkányokat a földben*, mert legtöbbet úgyis csak azoknak árthatnak, hanem vonuljon be a casamatába, a hol bizony még az 500 fontos bombák felől is nyugodtan alhatik. Pálffy fenyegetőzésétől pedig egy csöppet se tartson, mert a vár olyan erős, hogy ő maga (t. i. a fejedelem) személye szerint föl merné vállalni annak oltalmazását. Nyugodjék meg abban, hogy sem ezen a télen, sem a jövő nyáron nem hozhat Pálffy Budáról annyi öreg ágyút és munitiót, a mennyivel Egert bevehetné. Megmondta ezt *Rivière!* És a mennyi kárt tehet az ellenség egy

¹ *Archivum Rákocziaum*, III. k. 203. l. Ugyanakkor pedig Perényinek azt iratja, hogy Eger még nem szorult rá a segítségre.

rövid téli nap alatt a várban, egy hosszú éjszakán kétszer annyit is helyrehozhatnak. Ha pedig a kőfalak már összeomlanak, csinálthatat helyükbe sokkal erősebb töltéseket és így az ostrom Isten tudja meddig elhúzódhatik stb.

Majd áttérvén a kút elapadására, nagyon csodálkozik — úgymond — hogy Károlyihoz írt levelében ezt még szóba is meri hozni. «Hihető, tudgya kegyelmed, hogy feljebb említett úr sohasem volt Egerben s azért panaszkodik oly bátran olyan dolgról, a *melyért* töllem méltán ítéletet érdemel, a ki jól tudom, hogy a kutakon kívül is, hol legyen kegyelmednek elegendő vize.» Igaz, hogy Zinzendorff is (a ki a várat 1704-ben a kuruczoknak feladta) azzal mentette magát, «de ha a császár tudta volna mennyi vize volt és mely ok nélkül capitulált — *bizonyára méltán felakasztatta volna*».

Szegény Perényi! sohasem hitte volna, hogy ilyen veszedelmes dilemmába kerüljön. Pálffy haditörvényszékkel, Balogh Ádám sorsával fenyegeti; Rákóczi, szép példázatban — akasztófát emleget: jó szerencse, hogy ártatlanságának tudata megnyugtatta a lelkét és hogy a fejedelem levele a vár bevétele előtt már nem igen juthatott kezébe, mert bizony még gyanuba jöhetne, hogy két rossz közül a kisebbiket választotta...

A levél folyamán — melyről külön tanulmányt is lehetne írni — biztatja Rákóczi, hogy majd mikor szükségesnek látja segítséget is fog küldeni, de most még nem tartja a helyzetet olyan veszedelmesnek, hogy a hadak és táborok összegyűjtéséről, olyan kemény tél idején *méltó volna gondolkodni!* De akár kap segítséget, akár nem, jusson eszébe, hogy mikor Érsékujvár feladása után Eger parancsnokságát, saját jó szántából újra magára vállalta, *ipso facto* arra is kötelezte magát, hogy minden körülmények között helyt fog állani, tehát mindaddig köteles a várat oltalmazni, a míg csak lehet. Jusson eszébe, hogy olyan régi familiából származik, melyet az idegen uralom letaposott, a nemzeti ügy szerencséje pedig fölemelt és ne kímélje a véré¹. Mert nagyobb dicsőség lenne magát és alatt-

¹ Nem egészen úgy áll a dolog, mert az uralkodóház a Perényiek hűségét és szolgálatát mindenkor jó néven fogadta és méltányolta, csak hogy ezek kevés kivétellel mindig a nemzeti önállóságért, a vállás és

valóit Magyarország oltalmazásában halálra szálni, mintsem hazájához való szeretetét és kötelességét megtagadván az ellenség hitegető szavára hajlani, melyért úgy a fejedelem, mint az Úr Isten ítélőszéke előtt számot tartozik majd adni. Gondoljon sokat szenvedett hazájára és a német igája alatt nyomorgó nemzetére és erősítse meg habozó szívét, meghűlt reménységét.¹

Ha Rákóczi az igazságos fejedelem és nagylelkű ember — sejtette volna, hogy mi történik Egerben — bizonyára másképen ítél Perényi felől, ki a maga kötelességét az utolsó perczig híven és odaadással teljesítette.

Mert Pálffy, belátván, hogy sem szép szóval, sem ijesztgetéssel nem boldogul, a bombázás, pedig jóllehet 200 fontos lövegekkel is operáltak — csak keveset ártott az erősségnek — elhozatta Budáról a megígért nagy faltörő ágyúkat és mozsarakat és rendszeres ostromhoz fogott, személyesen felügyelvén arra, hogy parancsait pontosan végrehajtsák. Az ostromot Wallis gróf vezette, kit a szökevény hajduk a vár minden fogyatkozásáról értesítettek s azt is bizonyára tőlük tudta meg, hogy az elégedetlen, zúgolódó őrséget ígérettel, adománnyal nem lesz nehéz dolog corumpálni.

Wallis napközben nemcsak szakadatlanul lövette a várat, de Egernek a város felől való kapuja alá három tűzagnát is ása-

alkotmányos szabadságért harczoltak, csupán a Wessclényi összeesküvés után, a bujdosók korában találjuk őket a királypárti főurak között. A nemzeti elnyomatás idejében a hadi pályáról és a közéletből jobbra visszavonultak, megelégedvén az abaujvármegyei örökös főispánsággal és csak Rákóczi szabadságharczában kötötték fel újra a kardot. De a kurucz dandárnokság és ezeres kapitányság talán még sem mondható reájuk nézve *emelkedésnek?*

¹ *Archiv. Rák.* III. k. 313—317. l. A fejedelem legújabb életírója, idáig jutva munkájában, nagy resignatióval felsőhajt, mondván, hogy: «Isten nem erősítette meg . . . Perényi habozó szívét, hazánk boldogulásában meghűlt reménységét. Már másnap feladta a várat.» (*Márki id. m.* III. k. 50. l.) De a történeti igazság kedvéért jó lett volna bővebben kiterjeszkedni a capitulatio okára és körülményeire is, mint Érsekujvárnál tette, megemlítvén legalább annyit, hogy Eger veszedelmét *cseleszörvés, árulás és lázadás okozta*, mert ez a beállítás Perényit, a valósággal ellenkezőleg, kötelességmulasztó, vétkes embernek tüntetheti fel.

tott, ezeknek azonban hihetőleg csak az volt a céljuk, hogy a réműletet terjesszék, mert a védők csakhamar felfedezték és könnyen ártalmatlanokká teheték. Sokkal fontosabb volt ennél, hogy az ostromlók^va vár alatt folyó patakot, az *Eger vizét* kivezették medréből, illetőleg gátakkal és töltésekkel úgy elrekesztették, hogy folyása irányt változtatva, a vár vízvezető csatornáit nem táplálhatta többé és úgy a kutakban, mint a casamatákban gyorsan apadni kezdett a víz s egyszer csak azon vették észre magukat, hogy mosakodáshoz sincs már elegendő.

Ehhez járult, hogy az ellenségnek sikerült — a mint később közhírrrel beszéltek az egri kanonokok segítségével — megvesztegetni *Réthey Ferencz* alparancsnokot. Ez az alattomos (Bercsényi szerint *szunyáta*) ember, mint régi várbeli tiszt és tagadhatatlanul jó katona, nagy befolyással birt az őrségre, titokban lázította az Eger védelmére sok felől összegyűjtött hajdukat — a kiknek, a mint Pálffy helyesen mondta — különben sem volt már kedvük a hadakozásra. A mellett a tiszteket is hitszegésre csábította, kiket Perényi az ostrom kezdetén megeskettett, hogy vele együtt mind holtig védelmezni fogják a várat. Könnyen ment a dolog, mert már a fejedelemtől semmi jót sem vártak, Wallis pedig, a kinek kémei bátorságosan jöttek-mentek, holott Rákóczi a hírszolgálatot is beszüntette, mindent ígért nekik, ha a várat feladják. Az ostrom alatt az áruló tisztek egyszer csak betágitottak Perényi szállására, mondván, hogy ideje volna már a capitulatio felől gondolkodni. Mikor pedig Perényi esküjökre emlékeztetvén, megfenyegette őket, hogy a ki még a vár feladásáról szólni is mer, azt irgalom nélkül kiveteti a bástyán: előállott Réthey Ferencz és mindnyájuk nevében azt felelte, hogy vakmerőség volna tovább dacolni az ellenséggel és ők senki hitegetéséért, hazugságáért nem várják magukra a veszedelmet, hanem Isten úgy segéljen, dolgukhoz látnak!

Erre Perényi nagy erős esküvéssel újra megesküdött, hogy ő a várat soha fel nem adja, hanem annak óltalmában teszi le életét. Három gyermekét kiviszi a vár piaczára, maga pedig azokkal együtt, a kik hivek és igazak maradnak, megáll azon a helyen, a hol a robbanóaknát észrevették és fölveteti magát.

Úgy látszik az összeesküvők erre nem voltak elkészülve, a parancsnok bátorsága és hittel erősített fogadása imponált nekik, egynémelyikökből talán a becsületérv is föltámadt és nagynehezen lecsillapodtak. De az áruló Réthey újabb gonoszságon törte a fejét. Perényi éjszakára 200 hajdut rendelt a tűz-aknák őrzésére, a kik azonban csakhamar kiszöktek a várból és tudósították az ellenséget a történetek felől. Másnap egy őrmester 13 darab czédulás nyilvesszöt szedegetett össze a várból és átadta Perényinek. Mindegyikre az volt írva, *hogy a kik a parancsnokot elfogják, ha tisztek fejenként 100 aranyat, ha közlegények két havi fizetést kapnak az ellenségtől.* Perényi a dolgot titokban akarta tartani, de Réthey — mert nyilván úgy volt előre kicsinálva — olvasás közben lepte meg és nagy hamarsággal összegyűjtven a tiszteket, egyenesen Wallishoz indult. A ki vonakodott vele menni erővel is kényszerítette, mert minden hatalmat magához ragadott és Perényi nem tehetett ellene semmit, mert még azok is az összeesküvökhöz pártoltak, kikben legjobban bizott. Hasztalanul tiltakozott, protestált, fenyegetőzött, a zendülők nagy többségben voltak és hamarosan letorkolták.

Késő este mindnyájan holt részegen tértek vissza a várba. Lármáztak, dicsekedtek, orditoztak. A főkolompos Réthey nagy fennszóval kiabálta, hogy mindent elvégeztek, jó ember Wallis, ad pénzt, jószágot, szekereket, sőt ágyút is mikor majd kivonulnak Egerből. Másnap reggel azonban, mikor józan fővel újra elolvasták a német pecsétetes levelét, ugyancsak meghökkentek, mert azt tapasztalták, hogy a sok, szép ígéretnek fele sincs meg az írásban. De a helyett, hogy eszükre térve, istentelen szándékukat félbehagyták volna, fegyverszünetet kértek és rohantak újra Wallishoz, a ki okkal-móddal lecsillapította őket, javított is valamit a capitulációs levelen és úgy küldte vissza, hogy irassák alá a főparancsnokkal. A lázadók nem sok gondolkozási időt engedtek Perényinek, vagy aláírja a szerződést rögtön, vagy elfogják és a német kezébe adják. Mit volt mit tennie? gyermekeivel együtt ki volt szolgáltatva a felbőszült, neki vadult katonák bosszújának: aláírta.

Wallis hadai 1710 december első napjaiban diadalmasan

vonultak be Egerbe,¹ melyet nem fegyverük erejével, vérük ontásával vitézi módon, hanem csalárdsággal, árulással keritettek kezükre. Réthey a vár kapujában fogadta a németeket és dobbal, zászlóval vitte a hajdukat a császár hűségére. A tisztek is jobbra mind átpártoltak s az egész őrségből legfeljebb 100 ember maradt meg Perényi mellett, a fejedelem kűségében, a kiktől elszedték a fegyvert. Nem kellett nekik a császár kenyere, elementek kapitányukkal együtt éhezni, fázni, bujdosni Rákóczi mellé.

A fejedelem deczember 6-án értesült Eger feladásáról s azonnal megírta a dolgot Károlynak és Bercsényinek. Nem ismervén a részleteket első haragjában Perényit kárhóztatta, a kít magához rendelt Kállóba, hogy *gyalázatos cselekedeteiről* számot adjon.² Bercsényi jobban ismerte Perényi Miklóst, mint a fejedelem, nem hitte, hogy bűnös volna, sőt óvatosan mentegetni igyekezett őt Rákóczi előtt. Eger feladását — írja deczember 10-én — *praevisum malumnak* tartja, mert mióta Nyuzó (a kurucz lovasság egyik vitéz kapitánya) és mások nem portyázhattak a vár körül és mióta *Nagy István* kijött Egerből: — «*dejectus undique animos videns* — nem lehetett megvallom . . . mást reménlenem felölök».³

Perényi Polgárinál átkelven a Tiszán, deczember 12-én kis csapatával Rákóczi elébe járult és elbeszélte mindent, úgy a hogy történt. A fejedelem, ki különösen a víz dolgában olyan méltatlanul vádolta, most már tisztán látott; hitelt adott szavának és igazságot szolgáltatott neki. Bercsényit is ebben az értelemben tudósította és se leveleiben, se *Emlékiratában* soha legkisebb szemrehányással sem illette többé Perényit, hanem csak a kanonokoktól megvesztegetett Réthey Ferenczet okolja és kárhóztatja kinek fejében — Bercsényi szerint — már régóta valami disgustusnak kellett forni.⁴ Az egeri capitulatio dolgában Rákóczi mindazonáltal hadi törvényszéki eljárást indított,

¹ A capitulatio decz. 1-én történt, de a levelet Pálffyhoz küldték Pestre, jóváhagyás végett.

² *Archiv. Rákóczianum*, III. k. 204. l.

³ U. o. VI. k. 626. l.

⁴ U. o. 652. és *Szalay* id. m. 19. l.

melynek részleteit ugyan nem ismerjük, de bizonyosan tudjuk, hogy Perényi ártatlansága, hazájához, fejedelméhez való igaz hűsége annak folyamán is igazoltatott. Nem sokára, talán még Rákóczi előtt kibujdosott Lengyelországba, de a szatmári béke után visszajött, mert neveletlen, árva gyermekeinek gondviselő kellett. Nagyszöllősi kastélyában busuló kurucz módjára, egy darabig csendesen éldegélt, de azután búfelejtőnek harmadszor is megházasodott, mely cselekedetével a többi Perényi fiúkkal együtt bujdosó *László* fiának bizony nem sok örömet szerzett. De hát nem is az volt a célja, mikor br. Zay Lőrincznek gr. Kollonics Pollixenától született *Kata* leányát feleségül vette, a kivel — hihetőleg — akkor ismerkedett meg, mikor a *tót imperiumban*, a Vág mentén hadakozott.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.